

palelor date ale biografiei lui Matei Millo, repertoriu și date în legătură cu turneele sale (*Note*), corespondențe, diferite rapoarte și cereri legate de activitatea sa, versuri și anecdote (*Anexă*), precum și o bogată bibliografie. Strădania cercetătorului în reconstituirea unei ima-

gini vii și obiective a unuia din ctitorii teatrului nostru e încununată. „Artiștii teatrului românesc, ajuns la o înflorire nebănuită altădată, îi caută moștenirea pentru a o studia și a o îmbogăți“.)

C. Paraschivescu

RIGOARE ȘI SUBTILITATE ANALITICĂ

Ceea ce impresionează de la bun început în cartea lui Ștefan Cazimir este minuțiozitatea construcției și a argumentării. Propunându-și tema — analiza universului comic caragialean — autorul este conștient și de diversitatea aspectelor de abordat și de multitudinea opiniilor anterior exprimate. Cum lucrarea sa este concepută totalitar, cercetării i se impune un caracter metodic, didactic chiar, în sensul bun al cuvântului și nu în sensul conservat de o anume critică universitară. Cei ce se vor lăsa deconcertați de compartimentarea riguroasă sau de informația abundentă vor pierde probabil din vedere finețea mijloacelor analitice și înzestrarea stilistică a autorului.

Intr-adevăr, cartea epuizează, cantitativ vorbind, toate problemele: de la analiza amănunțită a opiniilor estetice despre noțiunea de comic, sîntem purtați printr-o „critică a criticii“ și prin terenul atît de fertil în asociații al „tradițiilor și influențelor“, ca apoi să fie trecute prin lupa criticului tipologia caragialeană, iar la sfîrșit, procedeele tehnice și lingvistice relevate de operă.

Cîteva capitole atrag cu deosebire atenția, aici importanța intrinsecă a discuției conjugîndu-se cu calitățile manifeste ale autorului.

Investigarea operelor comice precaragialeene, constituite într-o tradiție a genului în literatura romînă, sau indicarea unor influențe și similitudini cu piesele unor comediografi străini sînt făcute cu o solidă informație de istoric literar.

Voluptatea reconstrucției pe baza amănunțelor, uneori infinitezimale, e evidentă și transmisibilă. Documentația erudită este scoasă și pusă în valoare cu delicii, căci Ștefan Cazimir știe să guste pitorescul știrilor savante, anodine pentru ochiul comun. Totul stă în puterea de a însufleți versuri prăfuite, cum sînt cele din „Gîciturile“ lui Matei Milu sau din „Caracterurile“ lui Momuleanu. La fel, cu comediile unor scriitori cvasinecunoscuți: C. Halepiu, I. Dimitrescu, I. M. Bujoreanu etc. Luînd ca punct de reper opera lui Caragiale, un întreg itinerar

comic se desfășoară rapid, cu pertinente caracterizări: Facca, C. Bălăcescu, Alecsandri, Costache și Iorgu Caragiali, Al. Depărățeanu, N. Filimon (cu „Escursiuni în Germania meridională” și „Nenorocirile unui slujnicar”), I. H. Rădulescu, Hasdeu, I. Negruzzi, Ion Ghica cu ale sale „Convorbiri economice”. Odată epuizată literatura română, consonanțele sînt căutate la scriitori francezi (Scribe, Labiche, Victorien Sardou, H. Monnier). Chiar un album al lui Daumier și Gavarni cuprinde ilustrații comparabile cu unele scene caragialeene. Ușurința cu care Ștefan Cazimir se mișcă printre toate aceste citate, izvorită și din deplina cunoaștere a materialului, dar și dintr-un spirit detașat, nu rămîne fără urmări. La efectele de savoare documentară se adaugă concluziile permanent interesante, disocierile cu valoare generală.

Referințele nu au aceeași greutate, trebuie distins între „un sens direct, altul ipotetic, iar un al treilea de-a dreptul simbolic”, ceea ce a asimilat Caragiale fiind astfel perfect circumscris.

Literatura noastră comică începe prin a fi caracterologică, în linia moralismului clasic, pentru ca, din efervescența socială, să se dezvolte cu precădere comedia de moravuri. Caragiale sintetizează magistral aceste două orientări în formula sa specifică, dînd genului adîncime și culoare.

Analiza propriu-zisă a operei, după asemenea coordonate teoretice, cuprinsă în capitolul „Orizont tipologic” își propune demonstrarea structurii și manifestărilor comice ale personajelor. Întrebarea, urmărită cu aceeași metodă, e cum și prin ce se manifestă comicul, tipologia caragialeană fiind demontată și privită prin prisma integrării. Fără îndoială, partea cea mai bună este cea referitoare la comedii, unde efectul rizibil este obținut mai ales din studiul vanității. Personajele comedior (spune Ștefan Cazimir) se caracterizează prin prezența sau absența vanității, prin formele pe care le îmbracă orgoliul. La studiul fiecărui personaj în parte se adaugă acest element centralizator, după care *Noaptea furtunoasă* este „comedia vanităților satisfăcute”, *Conul Leonida față cu reacțiunea*, comedia vanității autoînșelate; prin deturnarea spre teorie, în *Scrisoarea pierdută* vanitatea e sinonimă cu ambiția, iar în *D-ale carnavalului* orgoliul personajelor principale se manifestă prin dorința lor de a se afla

la nivelul unor modele livești. În clipa în care Mița Baston spune: „*L-am nimerit? ori nu l-am nimerit? Da, trebuie să-l fi nimerit. Da, sunt o cremenală...*”, vanitatea ei de a semăna unei eroine de reportaj senzational e în întregime satisfăcută.

Fără să fie întotdeauna novatoare, observațiile și interpretările autorului se rețin, și lucrul este valabil și pentru analiza schițelor și a nuvelor. (Aici lipsesc ideile mai generale, care să ordoneze diversitatea dintr-un unghi comun de recepție: schițele sînt privite prin apartenența indivizilor la categoriile sociale și profesionale, iar la nuvele se fac disocieri între formele rezultate din îmbinarea comicului cu tragicul.) De altfel, preocuparea de a stabili gradul de aderență al tipurilor caragialești la zonele comicului, sau dimpotrivă „răzvrătirea” lor, este constantă. Adîncirea analizei în acest sens, chiar pe baza unor sugestii primite, constituie punctul de excelență al lui Ștefan Cazimir. Conul Leonida, cel mai bătrîn Mitică (cum îl caracteriza Pompiliu Constantinescu), și micii burghezi din schițe reprezintă triumful teoriei asupra practicii, mod de revanșare contra unei existențe mărginite. *D-ale carnavalului* este o parodie a melodramei, comicul fiind aici de referință. Pe linia interpretării călinesciene, în schițe, cel mai autentic personaj este Caragiale însuși, care „caragializează”. În sfîrșit, scrutarea în detaliu e completată de finul umor al unor formule memorabile, aplicate eroilor: Chiriac devine în felul său un „Julien Sorel de mahala”; Zița e o romantică, iar Țircădău un clasic; „mentalitatea lui Dandanache este aceea a unui hidalgo”; Farfuridi este paraponisul *Scrisorii pierdute*; iar perseverența Catindatului în ocuparea postului său de la percepție o egalează pe cea a lui Jason în căutarea linii de aur.

Dar, firește, studiului nu-i putea lipsi receptarea viziunii caragialeene asupra omului, reieșită și din analizele tipologice, concentrată în cele „cîteva însemnări”. Ștefan Cazimir aderă în întregime la opinia formulată pentru prima dată de Zarifopol, aceea de realism clasic, stabilind clasicismul ca gen proxim și realismul ca diferență specifică. Clasicismul, evident luat în largă accepție a noțiunii, e identificabil în primul rînd în fixitatea caracterelor. Imprevizibilul situațiilor în care sînt puse e un mijloc de desfășurare a

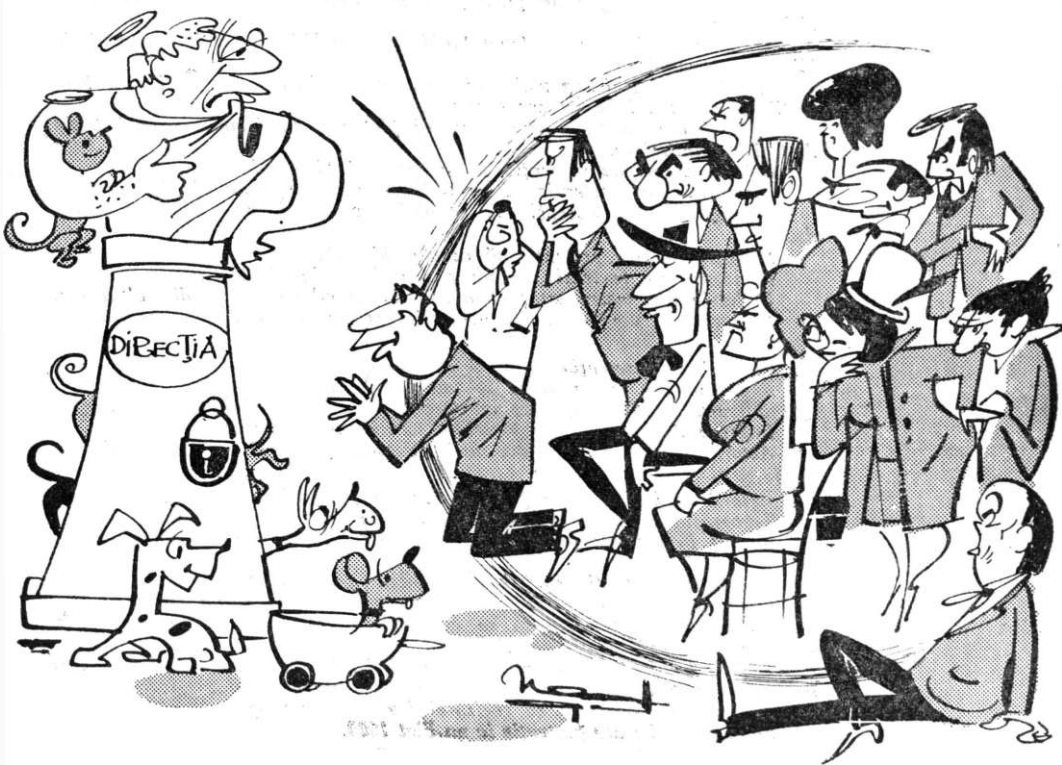
lor, de reliefare, pentru că, dincolo de asemenea exterioare mișcări, caracterele nu evoluează, punctul inițial de întâlnire a lor rămîne egal la sfîrșitul acțiunii. Lucrurile se pot demonstra, parțial, în comedii. Esența lui Cațavencu, de exemplu, se păstrează nealterată, de la prima apariție la scena „împăcării”, dar putem uita oare marea mobilitate a personajului, nuanțele contradictorii ce pot fi receptate? În schițe, statismul „eroilor” e dictat de înseși legile interne ale genului, personajul este surprins în momentul său caracteristic de existență, repetabil prin structura mecanică. În întregime, comicul reiese prin raportarea la situații.

Clasicismul lui Caragiale e relevabil însă în bonomie și atitudinea lui în fața

umanității nu-i îndepărtată de cea a lui Creangă. Amîndoi se comportă paradoxal, contrariind din plăcerea contrarietății.

Opuse oricăror exagerări sînt observațiile lui Ștefan Cazimir cu privire la atitudinea caragialeană față de propriile plămuiuri. Odios este regimul și contradicțiile pe care le naște, personajele sînt însă inocente, de bună-credință și naturale în greșelile lor. „Inocența” eroilor surprinde și sentimentul lui Caragiale și o trăsătură a comicului, semnalată de Bergson (comicul este inconștient, iar personajul intră în raza lui numai în măsura în care se autoignorează).

Dan Cristea

— Noi cît mai așteptăm un rol, măria-ta?

Desen de NEAGU RADULESCU